

APORTACIONES DE LA PSICOLOGIA AL PROBLEMA DEL BILINGÜISME

M.ª Àngels Viladot i Presas*

INTRODUCCIÓ

Els problemes polítics que durant molts anys han forçat una situació diglòssica de l'idioma català a Catalunya; els problemes de la «interferència» lingüística amb el castellà, posant en perill de convertir el català en una llengua híbrida; els problemes i debats sobre la integració lingüística d'un gran nombre d'immigrants estrangers i del territori espanyol; i els problemes escolars i pedagògics, entre d'altres, de com confeccionar programes d'ensenyament en català a nens catellanoparlants, són qüestions prou greus, com perquè, el fenomen d'aquesta situació de contacte entre els dos idiomes, hagi esdevingut un dels debats que cal tractar més a fons i amb més urgència.

Fins al moment actual aquest problema a Catalunya ha estat estudiat des de diferents òptiques i disciplines: Sociolingüística, Pedagogia (e.g. ARACIL, 1973; BADÍA i MARGARIT, 1964; GARCÍA SEVILLA & GARAU, 1973; NINYOLES, 1976; SIGUAN, 1975; VALLVERDÚ, 1977) i àdhuc des de l'òptica estrictament política. Però molt menys des de la perspectiva psicològica. Malgrat aquesta realitat, estem convençuts que la Psicologia, com ho demostren els nombrosos treballs del món Occidental, pot arribar a fer un servei inestimable en el tractament de la problemàtica bilingüe de la nostra comunitat. Arribats a la situació històrica actual de Catalunya, el relleu de la llengua a tots els nivells i la solució de problemes que esmentava abans, s'haurà de fer amb molta cura, si no volem que aquesta recatalanització, tan desit-

* Professor del Departament de Psicologia. Facultat de Lletres. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra.

jada per molts esdevingui odiosa a molts altres. Per resoldre tot això, és obvi, no ni hi haurà prou amb els estudis psicològics. Cada cop més, haurà d'existir una estreta col·laboració entre les diferents disciplines científiques. El que creiem, però, és que sense les aportacions del «psicobilingüisme», la resolució del problema estarà mancat d'una branca essencial i definitòria.

Malgrat la gran importància i necessitat d'una interacció entre els diferents mètodes de treball, en general cada metodologia fins no fa gaire, ha estat estudiant el problema des del seu punt de vista i en l'interès de la seva disciplina. De tota manera, en aquests darrers anys s'ha anat veient la necessitat d'una interacció entre els diferents mètodes de treball. Això ha estat així, perquè davant la resolució de problemes pràctics, quan es buscava la cooperació i aclariment científic, esperant trobar-hi un cos de coneixement sistematitzat, es veia que les conseqüències pràctiques sovint sobrepassaven la competència científica.

És a partir doncs, d'un treball interdisciplinari que podrem engegar un procés de normalització de l'ús de l'idioma català, de la mateixa manera que podrem imposar una situació de contacte entre llengües la més adient pels interessos culturals, socials i pràctics de la comunitat. Ara bé, aquest estudi interdisciplinari ha d'ésser el fruit d'un bagatge acumulat de nombrosos treballs aportats per cadascuna de les disciplines, per arribar a la conclusió final que caldria estudiar el fenomen en si mateix. Essent realistes doncs, hauríem de crear prèviament aquest bagatge de coneixements adequats a Catalunya per a cadascuna de les disciplines, per tal de poder realitzar després aquest treball interdisciplinari i quedant aquest com a segona etapa de maduració de l'estudi de la interacció entre el català i l'idioma castellà.

Això no vol dir que no es pugui treballar interdisciplinàriament ja directament però implica un equip de tècnics en bilingüisme, molt coneixedors de la problemàtica en tots els aspectes.

MOTIVACIÓ EN L'APRENENTATGE D'UNA SEGONA LLENGUA. MOTIVACIÓN INSTRUMENTAL I MOTIVACIÓ INTEGRATIVA.

En un principi l'interès en l'estudi d'aquest fenomen a Catalunya, podria recaure, com a pas transitori per a la recuperació de la nostra llengua, el català, a com dur a terme una interacció social efectiva, entre la població nadiua de parla catalana amb un gran nombre de castellanoparlants. Es tracta tant de què l'individu castellanoparlant aprengui la lingüística (gramàtica, vocabulari, sintaxi) de la seva segona llengua —el català— com que contacti

positivament amb les regles socials d'aquesta segona cultura, perquè és d'esperar que les diferents motivacions i actituds socials estiguin íntimament relacionades amb l'aprenentatge d'una segona llengua.

Això vol dir estudiar a fons i veure què es fa a d'altres països sobre mètodes d'ensenyament d'una segona llengua a les escoles per a infants, estudiar sobre la relació entre llengua i pensament i fer estudis sòcio-psicològics com per exemple analitzar quines són les variables que influeixen en l'aprenentatge d'una segona llengua.

D'aquest darrer punt hi ha una sèrie de treballs que han arribat a la conclusió que aquestes variables són d'una banda l'aptitud i la intel·ligència, però fonamentalment l'actitud cap aquesta segona llengua i la motivació per aprendre-la. Respecte a aquesta darrera variable GARDNER & LAMBERT (1959, 1972) trobaren que estudiants que tenien una motivació «instrumental» solament, o sigui que es trobaven motivats pels valors pràctics i els avantatges de la nova llengua, com per exemple per promocionar-se en el seu treball, realitzaven pitjor el tests que estudiants que tenien una motivació «integrativa», és a dir, aquells que tenien un interès personal amb la gent i la cultura de l'altre grup.

D'altra banda GARDNER (1960) demostrà que efectivament els factors independents de l'aptitud i motivació, correlacionaven altament amb el grau d'aprenentatge de la segona llengua. Però l'excel·lència del seu treball, està en la confirmació que si bé l'aptitud i l'adquisició tenien molta importància en els coneixements que es requereixen a l'escola (per exemple, la gramàtica), el desenvolupament d'aquests coneixements en la pràctica (pronúncia i comprensió) venien determinats pel grau de motivació «d'integració». La variable de l'aptitud no era significativa però les intercorrelacions entre la variable pronúncia, comprensió i motivació «integrativa» eren altament significatives. En aquest mateix estudi es va confirmar a més, demanant informació als pares, que la motivació «integrativa» i «instrumental» tenia el seu origen en l'actitud i disposició global del nucli familiar. Això mateix fou també confirmat per PEAL & LAMBERT (1962) que demostraren que l'aprenentatge d'una segona llengua està condicionat per les actituds familiars davant d'un grup cultural bilingüe.

Respecte a Catalunya, si bé es cert que l'idioma castellà ha estat imposat i establert per qüestions polítiques fonamentalment, i per la pressió social i econòmica, també ho és que el seu ús actualment depèn en certa manera de l'actitud de l'individu davant les dues llengües. Des d'un punt de vista pràctic doncs, hauríem d'investigar si els resultats d'aquella colla de treballs poden generalitzar-se més enllà del context d'unes classes. De tota manera, de tot això, podríem desprendre'n ja, la necessitat de promoure ambdues orienta-

cions, la «instrumental» i fonamentalment la «integrativa» perquè no es tracta solament de compartir el mateix vocabulari, sinó els mateixos marcs de referència cultural i cognoscitiva.

En la nostra comunitat molt sovint topem amb les actituds negatives de molts sectors de la pròpia gent immigrada per tal de preservar la seva identitat ètnica. Caldria estudiar la manera de no destruir les diferents cultures ètniques i lingüístiques, i no solament per la font d'enriquiment que pot representar per a Catalunya, sinó perquè estudis molt seriosos demostren que són necessitats psicològiques fundamentals per als individus de tots els grups socials. Com més coneixement té l'individu sobre la seva segona llengua més observarà que el lloc del seu grup original es va modificant i que al mateix temps l'altre grup lingüístic cultural serà quelcom més per a ell que un grup amb el qual no hi té cap punt de contacte. Aquest pas d'una cultura a l'altra provoca un sentiment d'insatisfacció i poca seguretat social perquè en anar perdent contacte amb la seva cultura l'individu pot tenir por de veure acostar-se la seva entrada a un nou grup cultural. Però aquesta inseguretat no pot manifestar-se solament per això, perquè un individu pot intentar introduir-se dins un altre grup lingüístic, però ésser refusat pels individus de l'altre grup cultural que no volen que s'hi introdueixi massa. També probablement refusat a més, per aquells del seu propi grup cultural lingüístic. Per això, durant aquests conflictes poden afectar-se el seu sentit de pertinença i les relacions amb els dos grups lingüístics (LAMBERT, 1967).

KLINBERG & LAMBERT (1967) realitzaren un estudi internacional amb nens sobre el «sentiment» estricte i rígid que tenen sobre el seu propi grup, davant un grup lingüístic diferent i veieren que aquest pensament estereotipat s'iniciava durant l'edat preescolar, quan el nen comença a formar els seus propis conceptes i determinar la seva situació en el món, perquè els pares i l'escola tot sovint afermaven les diferències del seu grup lingüístic amb d'altres.

LÍNIES DE TREBALL DEL BILINGÜISME DINS LA PSICOLOGIA.

Al llarg dels anys hi ha hagut a Europa i d'altres Continents afectats pel problema del bilingüisme, un gran debat sobre els efectes negatius enfront dels efectes positius d'aquest fenomen en l'individu bilingüe. Hi ha dos moments importants que marquen la ruptura entre aquestes dues concepcions.

El Congrés de Luxemburg (1928) pot ser el representant d'una primera època en què el bilingüisme era considerat negatiu pel desenvolupament in-

tel·lectual, pel rendiment escolar i pels aspectes cognoscitius i desenvolupament de la personalitat. Aquesta concepció era recolzada pels treballs d'investigació realitzats fins aleshores. Ara bé, aquests treballs tenien grans falles metodològiques.

Amb l'estudi de PEAL & LAMBERT (1962) es marca el final d'una època en què el bilingüisme era considerat negatiu. Els resultats obtinguts del seu treball, indiquen sistemàticament que els nens bilingües eren superiors en els tests d'intel·ligència, tant verbals, como no verbals. Després d'aquest treball hi ha un seguit d'altres investigacions sobre les conseqüències cognoscitives del bilingüisme que recolzen els resultats trobats per aquests dos investigadors (LIEDKE & NELSON, 1968; LAMBERT & MACNAMARA, 1969; BALKAN, 1970; IANCO-WORRAL, 1972; CUMMINS & GULUTSON, 1974).

Concloem que aquesta posició oposada dels efectes cognoscitius del bilingüisme, trencada pel treball de PEAL & LAMBERT (1962), ja no és mantinguda pels estudiosos del tema (lingüïstes, pedagogs, psicòlegs). Ara bé, molt sovint ens trobem amb grups lingüístics que per a preservar la seva pròpia identitat ètnica raonen en contra del bilingüisme per ajudar a refermar idees polítiques i socials. Des d'un punt de vista científic no podem argüir a favor o en contra del bilingüisme si no és a partir de dades experimentalment comprovades.

Fins a la dècada dels anys 70 aproximadament, tot aquest ventall de treballs que argumentaven en contra i a favor del bilingüisme, son treballs fonamentalment psicotècnics. El seu enfocament era el de trobar diferències quantitatives entre grups d'unilingües i bilingües utilitzant mesures estandaritzades.

En aquest sentit en l'interès per trobar mesures adequades a diferents aspectes del bilingüisme, entre aquests aspectes el de l'execució o habilitat lingüística d'una llengua, LAMBERT (1955), i LAMBERT, HAVELKA & GARDNER (1959) determinaren una sèrie de tècniques experimentals desenvolupades a partir del paràmetre velocitat.

Aquests experimentadors determinaren que el Temps de Reacció manual d'individus bilingües canadencs franco-anglesos, disminuïa davant la lectura de mots de la llengua en què el S era dominant. La prova fou validada aplicant als S tasques diferents mesurades en la velocitat de resposta. En el primer estudi de LAMBERT (1955) els S bilingües franco-anglesos havien de prémer una de vuit tecles definides per la posició i el color d'acord amb les instruccions verbals donades en una de les seves llengües. En l'estudi de LAMBERT, HAVELKA & GARDNER (1959) l'única tasca que no validà la mesura del T.R. manual fou la velocitat en traduir un passatge.

Amb la base d'aquests experiments i d'altres en què la velocitat de resposta ha estat repetidament mostrada com un índex de segur predomini d'una llengua, ideàrem un test de dominància bilingüe catalano-castellanoparlants (GARCÍA SEVILLA i col., 1974; VILADOT, 1978; VILADOT, TOBENA & GARCÍA, 1981). Amb aquest treball experimental es demostrà que el Temps de Reacció d'Associació Verbal que trigaven a respondre una mostra d'estudiants bilingües catalano-castellanoparlants, davant de mots en català i castellà, és una mesura que ens indica el grau i la direcció en què un bilingüe domina més una llengua que l'altra. La validació de la prova psicofisiològica del Temps de Reacció d'Associació Verbal que fou emprada per la recerca, es realitzà mitjançant un qüestionari que mesura l'activitat verbal diària que fa l'individu en ambdues llengües, català i castellà. Aquest qüestionari està constituït per quatre unitats: a) activitat verbal escoltada (AVE); b) activitat verbal parlada (AVP); c) activitat verbal llegida (AVLL); d) Activitat verbal escrita (AVEs) i a més un apartat e) relacionat amb les actituds davant cada llengua, història d'aprenentatge, etc.

La mostra del treball fou seleccionada mitjançant el mateix qüestionari i d'aquesta manera es van formar tres grups en funció de la seva dominància bilingüe: un grup de 5 S dominant en català (D-CA), un grup de 6 S amb un punt mig de dominància lingüística (D-M) i un tercer grup de 5 S dominant en castellà (D-CS). El grau de dominància es va obtenir percentualment mitjançant el Qüestionari d'activitat verbal esmentat. Els estímuls per l'experiment consistien en dues llistes a) i b) cadascuna formada per 40 paraules gravades en català i castellà, del tipus, per exemple, : *màniga, gripau, mirall, consejo...* El S havia de respondre a les paraules-estímul de la llista a) en la llengua que volgués: català o bé castellà. Davant de les paraules-estímul de la llista b) havia de respondre en la llengua de la paraula-estímul. La mesura presa per a la sèrie b) era el TR absolut per a cada mot. Però per tal de fer comparables els resultats entre els S, aquells es calcularen segons l'índex relatiu de TR (IRTR). D'aquesta manera els índex obtinguts es distribuïen dintre l'interval de +1 a -1. Aquest índex seria la mesura de dominància bilingüe. La mesura que es tingué en compte per a la sèrie a) entre d'altres fou el percentatge de Traduccions en català pel seu equivalent en castellà i a l'inrevés.

Dels resultats també es deduí, que havíem treballat amb una mostra d'individus que manifestaven un «bilingüisme compost» amb diferents graus de dominància d'una llengua sobre l'altra. Això es deduí dels % de traducció d'una llengua a l'altra que feren gran part dels S de la mostra davant els mots de la llista a). Aquest bilingüisme «compost», com ja explicaré més endavant, vol dir la juxtaposició d'una llengua sobre l'altra (en el nostre cas el català i el castellà). És a dir l'existència d'un sol concepte per a cada «signe» lingüístic

ambdues maneres d'expressar-lo, degut a què aquestes llengües han estat apreses en contextos d'adquisició fusionats.

Estudis psicolingüístics i neuropsicològics del bilingüisme

A partir de la dècada dels 70 aproximadament, l'orientació de l'estudi del bilingüisme adquireix un altre vessant. És dins de la psicolingüística i els estudis de neuro-comportament, que els psicòlegs es preocupen actualment, pels possibles efectes en el bilingüe, de la convivència dels dos codis lingüístics en les estructures del llenguatge. És a dir que la preocupació de l'estudi del bilingüisme ara rau en l'elaboració de la teoria i construcció de models capaços d'esbrinar els mecanismes de processament de les dues llengües. Si la investigació demostra que segons l'historial particular d'adquisició de cada llengua l'individu bilingüe utilitza estratègies diferents per a codificar i amagatzemar cadascuna de les llengües ¿quines repercussions té aquest fet en el moment d'elaborar programes específics d'introducció d'una segona llengua a l'escola, i àdhuc quines aportacions pot tenir en la recuperació clínica dels trastorns afàsics del bilingüe?

Aquest relatiu recent vessant de l'estudi del bilingüisme s'ha centrat fonamentalment en dos aspectes: en la separació o fusió funcional semàntica de les dues llengües del bilingüe i en l'historial d'adquisició de cadascuna d'elles com a factor fonamental per explicar com els dos codis del bilingüe es mantenen o bé funcionalment separats o fusionats.

Una de les primeres aproximacions al tema va ésser exposada per Uriel Weinreich, lingüista, l'any 1953, establint teòricament tres tipologies de bilingüisme, a partir de la concepció de SAUSSURE (1926) del signe lingüístic com un compost de significat (expressió) i significant (contingut o concepte). Posteriorment ERVIN & OSGOOD (1954) adoptaren la terminologia de U. Weinreich i interpretaren la seva anàlisi lingüística en termes de codificació i de decodificació establint una dicotomia coordinat/compost, reflectint aquest dicotomia dos sistema d'interacció diferent dels dos codis lingüístics en els S bilingües. Aquesta dicotomia és considerada teòrica ja que en la pràctica els bilingües es distribueixen al llarg d'una continuïtat des d'una total fusió dels dos codis lingüístics (sistema compost extrem) a una pura coexistència independent tant semàntica com fonològica (sistema coordinat extrem). En el bilingüisme compost el que està implicat són dos sistemes de decodificar el mateix significat. En l'extrem d'aquest sistema compost trobem la tercera classificació de WEINREICH (1953), que anomena com a bilingüisme «subor-

dinat». Segons Weinreich, aquesta mena de bilingüisme «subordinat» es manifesta quan és apresada una nova llengua amb l'ajut de l'altre llengua (la llengua materna) pel mètode indirecte. És a dir, l'individu aprèn una altra llengua mitjançant la comparació amb la seva primera llengua. Aquí l'individu quan manifesta signes de la llengua que està aprenent, probablement no manifesti realment «conceptes» sinó signes equivalents de la llengua que ja coneix. HAUGEN (1956) exposà que en aquesta mena de bilingüisme les paraules no s'interpreten com a part integrant d'una llengua, sinó com a simples paraules en l'altra llengua, havent-hi una fusió completa dels dos sistemes quedant un d'ells fusionat a l'altre. Així doncs per un castellà que està aprenent el català el significat de la forma /taula/ pot ésser que en un principi no sigui la de l'objecte sinó el de la paraula castellana /mesa/. Hi ha una «traducció» de l'expressió en català /taula/, en castellà.

A l'altre extrem de la continuïtat ens trobem amb el bilingüisme coordinat que és un tipus de relació diferent entre dues llengües, en què el conjunt de signes lingüístics i respostes d'una llengua s'associen amb un conjunt de processos representacionals diferent del conjunt de processos representacionals o significats de l'altra llengua.

Els dos tipus de bilingüisme exposats (bilingüisme «compost» i bilingüisme «coordinat») estan funcionalment relacionats amb la distintivitat dels contextos en els quals les dues llengües del bilingüisme són adquirides. Això vol dir que com més separats estan els contextos d'adquisició de les dues llengües menor serà la interferència bilingüe. Aquests contextos d'adquisició són considerats separats quan l'associació entre un símbol i l'aconteixement apropiat ambiental ha tingut lloc en una situació diferent que l'associació entre el símbol corresponent en una altra llengua i el seu corresponent aconteixement ambiental. En canvi en contextos d'adquisició fusionats, els individus d'una comunitat empenen els dos símbols per a qualsevol aconteixement ambiental i per tant augmenten les possibilitats d'interferència d'aquests símbols. D'aquí que el bilingüisme «compost» teòricament «pur», seria el que aprenguéss les seves dues llengües al mateix temps (per ex. des de la infantesa en amunt) i amb els interlocutors que usessin les dues llengües igual de sovint i intercanviablement, desenvolupant un sistema comú de significats que afavoririen els conceptes de les dues llengües. És a dir, l'individu bilingüe «compost» posseeix per a cada signe lingüístic un únic concepte i dues maneres d'expressar-lo. En aquesta condició de bilingüisme «compost» els individus d'una comunitat utilitzaran els dos símbols per a qualsevol fet: d'una banda pot dubtar-se sobre la llengua que cal utilitzar si ambdues llengües són bastant diferents. Si les paraules que cal emprar són semblants, hi ha moltes possibilitats de donar la resposta en la llengua que no correspon. És a dir, com més semblants siguin

les dues llengües, més probabilitats d'interferència hi haurà. Aquesta interferència no és solament des del punt de vista lèxic, sinó també fonològic, morfològic i sintàctic. A partir d'això exposat podríem suggerir el que ha passat a Catalunya. Com que el castellà és una llengua pròxima en tots sentits al català i, com que ambdues llengües han estat apreses en contextos d'adquisició fusionats, el fenomen de la interferència a Catalunya ha pres proporcions considerables.

En canvi el bilingüe «coordinat» pur seria aquell que tingués estructures diferenciades per a cada llengua, diferenciades segons el temps d'adquisició (la segona llengua apresada després de la infantesa), context socio-cultural (una llengua a casa, l'altre a fora), o estructures d'ús. Les experiències «coordinades» tendrien a fer els dos sistemes lingüístics relativament independents i per tant més autònoms funcionalment (ERVIN & OSGOOD, 1954, LAMBERT 1955, 1969). Així doncs hem de suposar que la persona que creix en dos àmbits lingüístics diferents aconseguirà aquesta mena de bilingüisme «coordinat», és a dir, la mena de bilingüisme segons la qual l'individu pensa en les dues llengües i les parla. De tota manera hem de dir que aquest bilingüisme «coordinat» és hipotètic, ideal: és impossible que els camps semàntics de les dues llengües no se sobreposin mai i que la persona arribi a explicar la totalitat de les seves experiències en les dues llengües sense cap interferència.

Aquesta dicotomia de dos tipus de bilingüisme «compost» - «coordinat», tot i ésser vaga, ha donat lloc sobretot actualment a tot un seguit de treballs que comencen a donar suport a la validesa psicològica d'aquesta teoria.

El primer treball experimental fou el de LAMBERT, HAVELKA & CROSBY (1958): Aquests investigadors usant el mètode de record de la inhibició retroactiva i el «diferencial semàntic» d'Osgood examinaren la semblança dels perfils semàntics de traduccions equivalents (com *church* i *église* o *friend* i *ami*) i demostraren que aquells S amb més experiència adquirida «composta» feien més interpretacions connotatives similars, de conceptes en les dues llengües, que aquells S amb més experiència «coordinada» que tenien diferents xarxes de significat pels conceptes que originalment es van desenvolupar en diferents contextos o diferents edats de la seva vida. JAKOVITS & LAMBERT (1961) argumentant que les «traduccions» equivalents d'un concepte estan més unides pels bilingües «compostos» que pels «coordinats» demostraren que «buidant» de significat una de les versions d'un concepte, per exemple *friend*, l'afecte de la reducció de significat afectava més fortament l'equivalent de l'altra llengua, *ami* pels bilingües «compostos» que pels «coordinats». El procediment que usaren es coneix com a «societat» verbal o semàntic, i que consisteix en la repetició continuada d'una paraula com *friend*, durant un minut i a continuació demanant-li al S que faci avaluacions semàntiques.

En estudis més recents s'han utilitzat diversos criteris per a diferenciar bilingües «compostos» i «coordinats», però el menys ambigu, ara per ara, sembla ésser l'edat de l'adquisició de cadascuna de les llengües (ALBERT & OBLER, 1978). A partir d'aquest criteri s'han diferenciat dos tipus de bilingües: bilingües «primerencs» per oposició a bilingües «tardans». Els primers són bilingües des de gairebé el naixement, els segons han après la segona llengua a partir de l'adolescència o més grans. És en aquest punt on es comença a modificar la idea compost-coordinat més antiga, però se segueix posant una total atenció a les particularitats dels historials d'adquisició de llengua (entesos com una gamma d'experiències d'aprenentatge diferenciades), com a base per tal d'entendre les diferents estratègies que usen els bilingües en el processament de llengües.

Una colla d'estudis, considerats en conjunt, suggereixen que els bilingües «primerencs» tendrien a manifestar un tipus de bilingüisme «compost» mantenint semànticament fusionades les dues llengües, és a dir els sistemes lingüístics més funcionalment interdependents. Al contrari els bilingües «tardans» tendrien a manifestar el que hipotèticament denominem un sistema «coordinat» de bilingüisme mantenint semànticament separades les dues llengües, tenint els sistemes lingüístics més segregats funcionalment.

LAMBERT (1969) ens mostra com en proves de record lliure els bilingües «primerencs» eren més hàbils que els «tardans» a l'hora d'agrupar i recordar cadenes de paraules amb llengües barrejades, tal com *pear, pamplemousse, apple*, etc. És com si els bilingües «tardans» s'haguessin trobat més desconcertats per la barreja de llengües que els «primerencs», explicació aquesta, pensant que varen aprendre les llengües més separatament tant en edat, com en context. En canvi se sentien més còmodes quan se'ls demanava que recordessin llistes de paraules en què una categoria semàntica tal com *pomme, orange, poire* estava en una llengua i una altra categoria estava en una altra, per ex. *maple, oak, elm*... En canvi els bilingües «primerencs» estaven més capacitats per afrontar la barreja de llengües dins una mateixa categoria. També en un altre treball els bilingües «primerencs» varen resultar més hàbils en la utilització d'indicis associacionals de llengües barrejades, tal com *chaise, food, bois, desk, manger*, a l'hora d'arribar a un concepte clau com TABLE (LAMBERT & RAWLINGS, 1969). De tota manera, els «primerencs» estaven menys capacitats que no els «tardans» per desatendre el significat de les paraules, que potencialment distreien, que apareixien en la versió bilingüe del Test de Colors d'Stroop (LAMBERT & PRESTON, 1969). Una altra vegada veiem com els bilingües «tardans» tenen més capacitat per a desatendre la llengua que en aquest cas els distreia, mentre que els bilingües «primerencs» donaven senyals de tenir les seves dues llengües més interdependentment unides. En el

Test d'Stroop, al S se li presenta la següent tasca: la paraula *grogà* està impresa en tinta blava, la paraula *vermell* en tinta verda, la paraula *verd* en tinta vermella, etc., en una tarja amb 100 paraules. El S l'únic que ha de fer és dir en veu alta els colors de les tintes tan de pressa com li sigui possible, intentant desatendre els noms de colors impresos. Als S que són bilingües, se'ls pot demanar que diguin els noms de les tintes en veu alta, a vegades en català i a vegades en castellà.

Durant els darrers 40 anys s'ha produït un nombre ingent de treballs neurolingüístics i psicològics, ampliant considerablement el coneixement que es tenia sobre els mecanismes cerebrals del llenguatge. Aquests treballs han estat realitzats quasi exclusivament amb l'exploració d'individus normals monolingües o bé en el camp clínic amb afàsics. Els pocs treballs sobre bilingüisme i lateralitat cerebral han estat realitzats en base a les troballes d'aquests treballs amb monolingües i encara que les poblacions estudiades han estat en alguns casos heterogènies en quant al grau de bilingüisme, i la variable sexe molt poques vegades controlada, actualment podem exposar quelcom més que conjectures.

Així doncs, les proves d'una amplia varietat d'investigacions suggereixen que intervé més l'hemisferi esquerre que el dret durant el processament del material verbal, i que intervé més l'hemisferi dret que l'esquerre durant el processament d'informació espacial, musical, sintètica i geomètrica. Això ho exposo perquè els estudis que he esmentat, ens demostren que els S que han arribat a ésser bilingües a la infantesa, bilingües «primerencs», semblen usar un enfocament analític i semàntic al material verbal, utilitzant per tant una estratègia d'hemisferi esquerre per a processar ambdues llengües. Els bilingües «tardans», que hipotèticament serien els bilingües coordinats, tendrien a utilitzar preferentment una estratègia d'hemisferi dret per a processar la segona llengua. Els darrers resultats indiquen que tant l'edat d'adquisició d'una segona llengua com el sexe del subjecte afecta el grau d'implicació dels dos hemisferis. Això vol dir que quan es fan comparacions amb controls d'unilingües, en general els S bilingües, és a dir aquells que posseeixen un «equilingüisme», manifesten una implicació més gran de l'hemisferi dret quan decodifiquen i codifiquen el significat de paraules, amb variacions en l'extensió d'aquesta implicació determinades pel sexe i l'edat del S bilingüe.

Així, els unilingües homes tenen una preferència per l'hemisferi esquerre per al processament del significat de paraules mentre que els bilingües homes, si llur bilingüisme comença des de la infantesa s'implica tant l'hemisferi dret com l'esquerre i principalment l'hemisferi dret si el bilingüisme té lloc en l'adolescència. Les dones unilingües comencen amb una implicació equilibrada tant de l'hemisferi dret com l'esquerre, i el bilingüisme, sigui d'orige

«tardà» o «primerenc» trasllada el control de significat a l'hemisferi dret principalment (ALBERT & OBLER, 1978).

De tota manera encara han de produir-se dades més precises sobre els efectes cognoscitius d'esdevenir bilingüe primerenc o bilingüe tardà, així mateix de la implicació de pertànyer a l'un o l'altre sexe. Una de les preguntes a resoldre és si la més gran flexibilitat cognoscitiva dels bilingües envers els monolingües, trobada en els treballs de Peal & Lambert, de Balkan, de Ianco-Worral, de Cummins & Gullutson (treballs als quals m'he referit abans), té alguna connexió amb la implicació més gran de l'hemisferi dret.

Bé, fins ara hem vist l'impacte evident per a la recerca, que té l'actuació del bilingüisme en tasques de processament d'informació en les seves dues llengües. Però també és d'una gran importància, per a certes àrees en psicologia aplicada com ho és en el camp de l'educació escolar. Recordem que teòricament se suposa que el bilingüisme «compost» facilitaria la juxtaposició d'una llengua sobre l'altra, desvirtuant cada llengua. Però fonamentalment que aquest bilingüisme «compost» es manifestaria quan les dues llengües són apreses en contextos d'adquisició fusionats, com per exemple el fet de parlar, escriure, llegir en ambdues llengües en una mateixa hora de classe o a l'escola en general de manera no programada i irracionalment.

A partir d'això i d'un cúmul de treballs experimentals sòcio-psicològics, sobre biculturalisme i identitat nacional i que no dispo de ratlles per a exposar, podríem dir algunes qüestions aplicables a la nostra comunitat.

A partir d'un programa de prioritats en els camps de la cultura i l'ensenyament, l'aprenentatge a tots nivells de la llengua catalana és una mesura indispensable per a la seva normalització, per tal que aquesta deixi de tenir un ús disglòssic com fins ara. Ara bé, cal tenir en compte tota una població de castellanoparlants immigrants que viuen a Catalunya. Una de les mesures per a la seva total integració a la comunitat seria que aquests immigrants entenguessin, parlessin i pensessin en català. Però aquestes tres condicions seran realitzables solament per a les generacions joves, d'una banda si la llengua catalana és usada a tots nivells i en totes les ocasions (mitjans de comunicació, tota la burocràcia, etc.) i d'altra banda, si tenim en compte que per tal que un individu pensi en una llengua, probablement una de les mesures és la introducció d'aquesta segona llengua en els primers nivells escolars i de manera que els contextos (per tot el que he explicat sobre la formació d'un bilingüisme compost) de l'aprenentatge de l'una i l'altra llengua mai no se superposin. En aquest sentit, a partir dels resultats tan alentadors de PEAL & LAMBERT (1962), i que ja he exposat anteriorment, en diversos països a partir de tot un bagatge de coneixements teòrics, hi ha cada vegada més un creixent interès per les aplicacions pràctiques de com actualitzar i perfeccionar l'ensenyament

d'una segona llengua a les escoles. D'aquest interès ha sorgit tota una sèrie de programes d'ensenyament en els quals, els que més sobresurten, són els programes «d'immersió» portats a terme al Canadà i Estats Units fonamentalment, i també a Itàlia. El primer programa d'immersió en francès, va realitzar-se a l'escola de Saint Lambert, a Montreal. Resumint aquests programes consisteixen en la immersió del nen ja des de molt petit en la seva segona llengua, per anar lentament, posant-la al mateix nivell amb la llengua materna en quant a nombre de matèries i hores de classe (LAMBERT & TURCKER, 1972; STERN & WEINRIB, 1977).

Els resultats obtinguts dels estudis longitudinals d'aquest programes, fan pensar que probablement puguin donar una resposta als problemes educacionals de països on es vol desenvolupar l'educació en la llengua mare, com és el cas de Catalunya. Ara bé, un projecte d'ensenyament en català haurà d'ésser plantejat independentment de qualsevol altre projecte fet a d'altres països bilingües. D'una banda perquè comptem amb un 32,5% d'escoles amb un percentatge superior al 60% de catalanoparlants; un 48% d'escoles amb un percentatge de catalanoparlants inferior al 40%; i un 19,2% amb un percentatge equilibrat de catalano i castellanoparlants.

Aquest fet solament, ja ens situa davant una realitat ben diferent de qualsevol altre país que tingui dues llengües en contacte. Però d'altra banda perquè no és el mateix la introducció als primers nivells de la segona llengua a Montreal, per a nens angloparlants, que la introducció del català per a nens castellanoparlants d'una escola del cinturó industrial de Barcelona, o de l'Eixample, Horta, Pedralbes, Sants, etc. Perquè el nivell cultural i social, el prestigi d'aquesta segona llengua a casa seva, etc. és molt diferent. Aquesta mateixa comparació serveix per a pensar que dins el mateix àmbit bilingüe català, hauran de planificar-se diferents programes escolars, en funció dels diferents contextos culturals i socials, coneixement del català a l'àmbit familiar, motivació, etc.

Resumint, doncs, tota aquesta qüestió podria basar-se en la següent hipòtesi de treball: en les comunitats on es manifesta una situació d'etnolingüisme en què es dona un prestigi diferent a les llengües i als grups etnolingüístics implicats, llavors s'hauria de dirigir l'atenció fonamentalment a desenvolupar tècniques en la llengua que és més probable que s'oblidi o que estigui en desavantatge respecte de l'altra. Així, per als catalans, més que fer estudis sobre programes d'immersió primerenca en castellà, la nostra comunitat hauria d'aprofundir i consolidar el seu control en català, i entrar dins l'aprenentatge de la llengua castellana si de cas tan aviat com fos possible, però només quan realment apareguessin signes de què la competència total en la llengua materna — el català — potencialment negligida, sigui realment assegurada.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERT, MARTIN L & OBLER LORAIN K., *The bilingual brain*, Academic Press, New York, 1978.
- ARACIL, Lluís V., «Bilingualism as a Myt.», *Interamerican Review*, 1973, 2-4, 521-533.
- BADIA i MARGARIT, A.M., *Llengua i cultura als Països Catalans*, Barcelona, Edicions 62, 1964.
- BALKAN, L., *Les effets du bilinguisme français-anglais sur les aptitudes intellectuelles*, A.I.M.A.V., Bruxelles, 1970.
- CUMMINS, J. & GULUTSON, M., «Bilingual Education and cognition», *The Alberta Journal of Educational Research*, 20 (3), 259-269, 1974.
- ERVIN, S. & OSGOOD, C.E., «Compound and coordinate systems» dins *Osgood C.E.; Sebeok T.A. & Diebold A.R., Psycholinguistics* Indiana University Press, 1965, traduït al castellà, Ed. Planeta, 1974.
- GARCÍA SEVILLA, LI. & GARAU JAULIN, V., «La llengua i l'escola a les Balears», *Obra Cultural Balear*, 1973.
- GARCÍA SEVILLA, LI., DURÁN, N., FERRÉ, N., GARAU, A., FLORES, T., MANZANARES, M.ª J. PÉREZ, M. & TOBENA, A., «Projecte de mesura psicofisiològica del bilingüisme», *Perspectiva Social*, 1975, 6, 139-155.
- GARDNER, R.C. & LAMBERT, W.E., «Motivational variables in second language acquisition», *Canadian Journal of Psychology*, 13, 166-272, 1959.
- GARDNER, R.C., *Motivational variables in second-language acquisition*, Ph.D. Thesis Mc Gill University 1960.
- GARDNER, R.C. & LAMBERT, W.E., *Attitudes and Motivation in Second Language*, Newbury House Publishers, Inc., Rowley, Massachussets, 1972.
- HAUGEN, E., «The bilingual individual» dins Sol Saporta *Psycholinguistics*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1961.
- IANCO-WORRAL, A.D., «Bilingualism and cognitive development», *Child Development*, 43, 1390-1400, 1972.
- LAMBERT, W., «Measurement of the linguistic dominance of bilinguals», *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 50, 197-200, 1955.
- LAMBERT, W.E., HAVELKA, J. & CROSBY, C., «The influence of language acquisition on bilingualism», *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 56, 239-244, 1958.
- LAMBERT, W.E., HAVELKA, J. & GARDNER, R.C., «Linguistic manifestation of bilingualism» *American Journal of Psychology*, 72, 77-82, 1959.
- LAMBERT, W.E. & JAKOVITS, L.A., «Semantic satiation among bilinguals», *Journal of Experimental Psychology*, 62, 576-582, 1961.
- LAMBERT, W.E. & PEAL, «The relation of bilingualism to intelligence», *Psychological Monographs, General and Applied*, 546, 1962.
- LAMBERT, W.E., «A social psychology of bilingualism», *Journal of Social Issues*, XXXIII, 2, 91-109, 1967.
- LAMBERT, W.E. & KLINEBERG, O., *Children's views of foreign peoples. Across-national study*, Apleton, New York, 1967.
- LAMBERT, W.E., *Psychological studies of interdependencies of the bilinguals's two languages*, I.J. Puhvel (Ed.) Substance and Structure of Language, Los Angeles' University of California Press, 99-126, 1969.

- LAMBERT, W.E. & MCNAMARA, J., «Some cognitive consequences of following a first-grade curriculum in a second language», *Journal of Educational Psychology*, V. 60, 2, 86-96, 1969.
- LAMBERT, W.E. & TUCKER, G.R., *Bilingual education of Children: St. Lambert Experiment* Rowley Mass, Newbury House, 1972.
- NINVOLES, R., *Bases per a una política lingüística democràtica a l'Estat Espanyol*, Valencia, Tres i Quatre, 1976.
- PRESTON, M.S. & LAMBERT, W.E., «Interlingual interference in a bilingual version of the Stroop Color-Word Task», *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 8, 295-301, 1969.
- SIGUAN, M., *Bilingüismo y Educación en Cataluña*, Ed. Teide, Barcelona, 1975.
- STERN, H.H. & WEINRIB, «Foreign languages for younger children: trends and assessment», *Language Learning* V, 5-25, 1977.
- VALLVERDÚ, F., «Per una política lingüística democràtica», *Nous Horitzonts*, 1977, 3, 39-44.
- VILADOT, M.ª A., *Una mesura psicofisiològica del bilingüisme: temps de reacció d'associació verbal*. Tesis de Llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, Dept. Psicologia, Barcelona, 1978.
- VILADOT, M.ª A., «Aspectos psicológicos del bilingüismo y contacto entre lenguas. Medidas de bilingüismo». *Revista de Psicología General y Aplicada*, 35 (2), 255-278, 1980.
- VILADOT M.ª A., TOBEÑA, A. & GARCÍA SEVILLA, Ll., «Una mesura de predomini lingüístic del català i tipologies de bilingüisme», Comunicació presentada al 1er Simposi de l'ensenyament del català a no catalanoparlants, Vic, Abril, 1981.
- WEINREICH, U., *Languages in contact*, Linguistic Circle of New York, New York, 1953.

RESUMEN

En este artículo se plantea la necesidad de un trabajo interdisciplinario de las distintas disciplinas que intentan encontrar soluciones viables al problema del contacto entre los dos idiomas de la comunidad catalano-castellana parlante. Expone que este trabajo interdisciplinario tiene que encontrar soluciones objetivas bajo fundamentos científicos y que sin la aportación de la psicología estará falto de una línea de investigación esencial. Expone además diversas vertientes del estudio del bilingüismo, desde el punto de vista de la psicología, del resto del mundo Occidental. Pone énfasis en su exposición más detallada, en la neuropsicología del bilingüismo como una de las líneas de estudio de más interés actual. Expone una medida de dominancia lingüística del idioma catalán basada en la prueba de Tiempo de Reacción de Asociación Verbal con el fin de conocer el comportamiento lingüístico de los S catalano-castellano parlantes, como un paso imprescindible para implantar programas coherentes tanto en la población en general como en la escuela.

Finalmente expone una hipótesis de trabajo para la elaboración de programas introductorios del catalán en las escuelas de niños castellano pablantes, en base a los programas de «inmersión» realizados en el Canadá, Estados Unidos, Italia, etc.

ABSTRACT

This article deals with the necessity of interdisciplinary work on the different disciplines which are trying to find solutions to the bilingual problem of the Catalan-Castilian speaking community. This interdisciplinary work shows that objective solutions based on scientific grounds are necessary and that the psychological point of view is essential for good research. It also includes various aspects of bilingual studies from the psychological point of view of the rest of the western world. Its most detailed exposition is emphasized, the neuropsychology of bilingualism being one of the most interesting lines of study at the moment. A measure of linguistic dominance of the Catalan language is shown, based on Reaction Time in Verbal Association, for the purpose of learning the linguistic behavior of S Catalan-Castilian speaking people. This is seen as an essential step towards forming coherent programmes for the general public as well as for the schools. In conclusion, a hypothesis of work for the elaboration of introductory Catalan programmes for Castilian-speaking children has been presented, based on the immersion programmes developed in Canada, U.S.A., Italy, etc.